

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากความโดดเด่นจากทรัพยากรในพื้นที่ทั้งทรัพยากรที่เกิดเองตามธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นและลงสู่รากเหง้าของอัตลักษณ์ประเทศเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบและการลงทุน เหมือนกับภาคอุตสาหกรรมที่ภาครัฐจำเป็นต้องลงทุนจำนวนมากในโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในยุคใหม่ที่มุ่งการเติบโตจากการสร้างความเข้มแข็งภายในหรือที่เรียกว่า "ระเบิดจากภายใน" โดยเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นการเติบโตภาคอุตสาหกรรมและภาคการส่งออกมาเป็นการให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของไทย ดังข้อมูลที่แสดงถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของไทย ในปี พ.ศ. 2559 คิดเป็นมูลค่า 1.29 ล้านล้านบาทหรือร้อยละ 9.20 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และในปี พ.ศ. 2560 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 1.41 ล้านล้านบาท หรือร้อยละ 9.30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ การเติบโตโดยเฉลี่ยร้อยละ 6.7 ต่อปี ต่อเนื่องไปถึงในปี พ.ศ. 2570 ซึ่งคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2570 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะมีมูลค่าประมาณ 2.71 ล้านล้านบาท หรือร้อยละ 14.30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (กรมการท่องเที่ยว, 2561: 17) ซึ่งรายได้จากนักท่องเที่ยวและการจัดสรรงบประมาณของภาครัฐในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดมีรายได้หมุนเวียนในชุมชนท้องถิ่น (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562: 11) รวมทั้งภาครัฐยังกำหนดนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากด้วยการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ในแต่ละพื้นที่และกำหนดเป็นนโยบายหลักเกี่ยวกับการพลิกฟื้นเศรษฐกิจทั้งก่อนหรือหลังในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจหรือภัยคุกคามที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562: 11) ซึ่งจากผลของนโยบายภาครัฐที่ผ่านมาเกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนหรือ "แอ่งเล็ก" สะท้อนให้เห็นถึงการมีรายได้ของชุมชนที่เพิ่มขึ้น ดังรายงานปี 2561 มีจำนวนรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนที่กระจายในแต่ละพื้นที่ของไทยรวมทั้งสิ้น จำนวน 1,267 ล้านบาท มีผู้ที่รับประโยชน์จากการพัฒนาและส่งเสริมท่องเที่ยวชุมชน เช่น โฮมสเตย์ 14,405 หลัง ลานกางเต็นท์ 1,109 แห่ง โรงแรม 1,370 แห่ง กลุ่มผู้ประกอบการอาหาร 3,590 แห่งร้านอาหาร 7,274 แห่ง แผงจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม 9,405 แห่ง อื่นๆ 748 แห่ง เกิดการกระจายรายได้และประชาชนได้รับ

การพัฒนาศักยภาพ เกิดมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการ มีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ทำงานที่บ้านเกิด และสร้างความสุขในชุมชน (อนุพงษ์ เผ่าจินดา, 2561: 5)

อย่างไรก็ตาม หากมองในประเด็นความยั่งยืนของการท่องเที่ยวที่เน้นคงปฏิเสธไม่ได้ว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยว คือ การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการถ่ายทอดเรื่องราวอย่างต่อเนื่องของแหล่งท่องเที่ยว (ณัฐพัชร มณีโรจน, 2560: 32-33) โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน จำต้องอาศัยผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวให้เกิดการรับรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนให้มีความประทับใจและสนใจทำให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำหรือ “มัคคุเทศก์” เป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างรายได้ให้กับแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงและเป็นผู้ที่มีความชำนาญด้านการนำเที่ยว เพราะมัคคุเทศก์เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมและสิ่งต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวและยังเป็นผู้ศึกษาเรียนรู้พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวชุมชน เปรียบเสมือนผู้เล่าเรื่องและอธิบายถึงความสำคัญและภาพลักษณ์ที่ดีของสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยว (จุฑาทิพย์ สุทธิเทพ, 2559: 2-3) ซึ่งบุคคลที่มีความสำคัญเหล่านี้ยังมีจำนวนไม่เพียงพอเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวชุมชนจำนวนมาก และมัคคุเทศก์ทั่วไปไม่ได้มีความรู้ในพื้นที่ชุมชนเชิงลึกทำให้การให้ข้อมูลของชุมชนแก่นักท่องเที่ยวอาจไม่ถูกต้องมากนัก แต่ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีถ่ายทอดเรื่องราวอย่างเป็นระบบส่งผลให้ความน่าสนใจในเรื่องราวและความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวลดน้อยลงไปด้วยเช่นกัน (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558 : 28)

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาบุคคลที่สามารถเล่าเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนได้อย่างถูกต้องหรือการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนเพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวชุมชนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง “มัคคุเทศก์” ถูกกำหนดเป็นอาชีพที่บัญญัติขึ้นตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติมัคคุเทศก์ ปี พ.ศ. 2535) ฉะนั้นการเข้าสู่อาชีพสำคัญนี้ จำต้องผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนที่ระบุไว้ในข้อปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดหลักการเป็นมัคคุเทศก์ที่ดีทั้งในเรื่องจรรยาบรรณ มารยาทและคุณธรรม ย่อมเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การผลิตผู้ที่ทำอาชีพมัคคุเทศก์มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการขยายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนของไทย รวมถึงจำเป็นต้องใช้เวลาในการศึกษาบริบทเชิงลึกของชุมชนในแต่ละพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อให้รับรู้ถึงเรื่องราวเชิงลึกของชุมชนอีกด้วย ฉะนั้นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาความไม่เพียงพอของมัคคุเทศก์ในพื้นที่ คือ การนำหรือสร้างเยาวชนในพื้นที่ชุมชนเข้าสู่กระบวนการรับรู้ความสำคัญ ศักยภาพ ความโดดเด่น ของดี และแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนโดยการเรียนรู้กระบวนการ วิธีการและขั้นตอนการเป็นมัคคุเทศก์ผ่านการเป็นนักเล่าเรื่องในชุมชนพื้นที่ของตน อีกทั้งการสร้างเยาวชนในพื้นที่ชุมชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์ย่อมเป็นทางเลือกที่เหมาะสมเพราะเยาวชน

เหล่านี้จะเป็นกลุ่มคนรุ่นต่อไปในการสืบทอดถ่ายทอดเรื่องราวชุมชนรวมถึงการอนุรักษ์ และพัฒนา ทรัพยากรของชุมชนในพื้นที่ของตนเองรุ่นสู่รุ่นต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการสร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์ น้อยซึ่งเป็นความจำเป็นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนในการถ่ายทอด เรื่องราว สถานที่ท่องเที่ยว วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชุมชนพร้อมทั้งปลูกจิตสำนึก ให้แก่เยาวชนให้รักและหวงแหน จนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ โดยโครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการวิจัยหนึ่งภายใต้แผนบูรณาการวิจัยและนวัตกรรม ปี 2563 ในการเพิ่มศักยภาพของกลุ่ม อาชีพชุมชนตามแนวคิด “ต่อยอดอดีต” “ปรับปัจจุบัน” และ “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” เพื่อสร้าง รายได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยตามตัวชี้วัดในประเด็นแนวคิด “การสร้างคุณค่า ใหม่ในอนาคต” ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 (พ.ศ. 2561–2580) ด้านการสร้างความสามารถในการ แข่งขัน เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืน ด้วยการศึกษาความพร้อมและวิเคราะห์ รวมถึงประเมินการ สร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน ชุมชนสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนในชุมชนท้องถิ่นและกระตุ้นให้เยาวชนในพื้นที่ หรือที่อื่นๆ สำนึกรักบ้านเกิดของตนร่วมรับนักท่องเที่ยวในฐานะเจ้าบ้านที่ดีนำไปสู่การมีรายได้ของ ชุมชน ในพื้นที่

โดยผู้วิจัยกำหนดเขตพื้นที่การศึกษาในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ มีสภาพของชุมชนในลักษณะการผสมผสานระหว่างความเป็นชุมชนเมืองและชุมชนดั้งเดิม และยังคงมี สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง อาทิ วัดบางพลีใหญ่ใน (หลวงพ่อดำ) วัดบางพลีใหญ่ กลาง (วัดพระนอน) ตลาดน้ำโบราณบางพลี รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพัฒนาขึ้นใหม่ตามนโยบาย ภาครัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนหรือการท่องเที่ยวอพอทอปนวัตวิถีเกิดขึ้นในหลายๆ พื้นที่ จากการ นำความเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทั้งทางบกและทางน้ำซึ่งมีลำคลองต่างๆ ที่ยังมีความ สมบูรณ์และการทำอาชีพของคนในชุมชนที่ผลิตสินค้าชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะมีการถ่ายทอดกันมา อย่างยาวนานมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในรูปแบบต่างๆ อาทิ ท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน การ ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ประเพณีโยนบัว และประเพณี สำคัญต่างๆ ในแต่ละชุมชน/ตำบล ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ หากได้ถูกถ่ายทอดไป ยังนักท่องเที่ยวอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้วย่อมสร้างความประทับใจและเพิ่มเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เข้ามาเยี่ยมชมเยียนนำไปสู่การเที่ยวซ้ำ

ซึ่งข้อมูลสำคัญดังกล่าวนี้ นำไปสู่แนวทางเพื่อสร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยเพื่อ รองรับนักท่องเที่ยวชุมชนในการถ่ายทอดเรื่องราวชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักของ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติส่งผลต่อการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนสู่ชุมชน ใน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความพร้อมของเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยแบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อประเมินการสร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อย ในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การวิจัยเชิงปริมาณโดยการศึกษาในพื้นที่ (Research area based) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ความพร้อมของเยาวชนในแต่ละตำบลในอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ ด้วยการลงพื้นที่ ไปเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ประกอบด้วย ความรู้ในการนำเที่ยว ทักษะ หน้าที่และความรับผิดชอบ และการติดต่อประสานงานและแก้ไขปัญหา

2. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาในพื้นที่ (Research area based) กำหนดเนื้อหาดำเนินการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาข้อมูลที่สำคัญ คือ แนวทางการสร้างเยาวชนสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) สทนากลุ่ม (Focus groups) ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง และการอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ด้านการเป็นมัคคุเทศก์น้อยแก่เยาวชน รวมทั้งการประเมินผลจากการนำชมแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่และคัดเลือกเยาวชนตามความสมัครใจเพื่อพัฒนาเข้าสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อย ด้วยการจัดเวทีถ่ายทอดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนที่เป็นสมาชิกของสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาล อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 126 คน (กลุ่มกิจการสภาและเครือข่ายเด็กและเยาวชน, 2560) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาตามตารางกำหนดกลุ่มตัวอย่างของเครซีและเมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่าง คือ เยาวชน จำนวน 97 คน (Krejcie & Morgan 1970: 608)

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยกำหนด ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) โดยวิธีการเลือกเฉพาะเจาะจง คือ 1) ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายกเทศบาล/ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน และผู้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชน 2) ผู้ที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ผู้แทนสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรปราการ ผู้แทนสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรปราการ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว/ผู้ชำนาญการด้านการท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์ และ 3) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการประเมินเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อยในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว/ผู้ชำนาญการด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว ผู้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์ และเยาวชนที่เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการตามความสมัครใจของจำนวนเยาวชนทั้งหมดที่เป็นสมาชิกของสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาล อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 6 ตำบล คือ ตำบลบางพลีใหญ่ ตำบลบางแก้ว ตำบลบางปลา ตำบลบางโฉลง ตำบลราชาเทวะ และตำบลหนองปรือ

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาศึกษาวิจัย เริ่มตั้งแต่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2563 ถึง 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เกิดการพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นเยาวชนมัคคุเทศก์น้อยในท้องถิ่น
2. เยาวชนเกิดความตระหนักในการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
3. ชุมชนในพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการได้กระบวนการเรียนรู้การเป็นเยาวชนมัคคุเทศก์น้อย

นิยามศัพท์เฉพาะ

เยาวชน หมายถึง หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบแปดปีบริบูรณ์ถึงยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2560: 7) ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน (ทร.14) และอยู่ในความดูแลของในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และเป็นสมาชิกของสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาล ในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

มัคคุเทศก์น้อย หมายถึง เยาวชนที่ได้เข้าร่วมการพัฒนาสู่การเป็นมัคคุเทศก์น้อย เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่เป็นสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี

แหล่งท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง สถานที่หรือพื้นที่ในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่เปิดเพื่อการท่องเที่ยว โดยการนำความโดดเด่นเชิงพื้นที่ที่มีเรื่องราวทางวัฒนธรรม ประเพณี โบราณคดี ศาสนา หรือความงามแปลกตาทางธรรมชาติเป็นเอกลักษณ์เฉพาะหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของคนในชุมชนหรือความโดดเด่นในด้านอื่นๆ ในพื้นที่ชุมชนที่สามารถดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสม

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี